Jonas Jakatanvisky ir „O Sajungietis“

Deimantė ŽUKAUSKIENĖ

Jonas Jakatanvisky gimė 1931 metais San Paulo mieste. Čia baigė geodezijos studijas. Inžinierius aktyviai dalyvavo lietuvių bendruomenės veikloje. 1961 m. dalyvavo jaunimo organizacijos „Rytas“ veikloje – redagavo mėnesinį biuletenį „Alvorada“. Nuo 1980 m. priklausė „Sajunga Aliança Lituano-Brasileira“ (Brazilijos lietuvių sąjunga-Aliança, toliau vadinama Sąjunga), kurioje ėjo įvairias pareigas valdyboje. 1991 m. jam buvo suteiktas Sąjungos garbės nario vardas. Dirbdamas Sąjungoje bibliotekininku Jonas Jakatanvisky susipažino su lietuvių imigrantų Brazilijoje istorija. Taip kilo idėja aprašyti protėvių gyvenimo ir veiklos svečioje šalyje istoriją. 2006–2013 m. laikotarpiu išleisti 3 tomai „Os imigrantes lituanos em São Paulo, Brasil“ („Lietuvių emigrantai San Paule, Brazilijoje“).

Išleisti knygos „Os imigrantes lituanos em São Paulo, Brasil“ trys tomai.

Nepublikuota liko paskutinis tomas istorijos, knyga apie Romą Kalantą, poleminiai pastebėjimai apie pasaulį. 1988–2016 m. Jonas Jakantanvisky redagavo mėnesinį Sąjungos informacinį biuletenį „O Sąjungietis“. Brazilijos lietuvių sąjunga-Aliança įkurta 1931 m. San Paule, siekiant integruoti ir paremti lietuvius, atvykusius gyventi į Braziliją. 1936 m. Sąjunga tapo mišria lietuvių ir brazilų šalpos draugija, kurios tikslas – suburti narius, koordinuoti socialinę ir kultūrinę veiklą, bendradarbiauti su lietuvių bendruomene.

Su Sajungos nariais, draugais, J. Jakatanvisky – viduryje. 2012 m.

Po Sąjungos renginio: pirmas iš kairės – Jonas Jakatanvisky, pirma iš dešinės – jo žmona. partnerė ir rėmėja Helena Jakatanvisky. 2011 m.

Jonas Jakatanvisky išliko leidinio vyriausiasis redaktorius per visą „O Sąjungietis“ egzistavimo laikotarpį nuo 1988 m. rugpjūčio iki 2016 m. rugsėjo. Leidinys buvo puiki komunikacijos ir informacijos priemonė asociacijos nariams ir visiems besidomintiems Sąjungos veikla bei Lietuva. Pradžioje rinktas rašomąja mašinėle, išgyvenęs įvairius iššūkius ir lūžius „O Sąjungietis“ laikui bėgant modernėjo, tapo spalvotas, inovatyvus informacinis leidinys. Deja, po Jono Jakatanviskio mirties, 2016 m. spalio 7 d., leidybos darbai sustojo. Niekas šio darbo perimti nepanoro. J. Jakatanvisky savo darbais paliko ryškų pėdsaką lietuvių diasporos istorijoje.

Apie informacinį biuletenį daug papasakojo, priminimais, nuotraukomis, leidiniais pasidalijo redaktoriaus dukra Janete Jakatanvisky.

Kaip buvo leidžiamas „O Sąjungietis? Su kokiais publikavimo sunkumais – jei tokių buvo – susidūrė leidinio redaktorius Jonas Jakatanvisky?

1988–1993 m. laikotarpiu leidinys buvo rengiamas taip: tekstai renkami paties

redaktoriaus paprasta, nešiojamąja rašomąja mašinėle. Vėliau redaktorius tekstų dydžiui sumažinti pradėjo naudoti kopijavimo mašiną – grįžęs namo surinkdavo laikraštį, įklijuodavo tekstus, nuotraukas ir iliustracijas. Tada šiuos originalus nugabendavo atgal į kopijavimo centrą, kad, atsižvelgdamas į tiražą, pagamintų apie 150 kopijų. Dėl gyvenimo užmiestyje toks darbas vargindavo ir pareikalaudavo asmeninių išlaidų.

„O Sąjungietyje“ spausdinta Jono Jakatanvisky iliustracija

Buvo atsižvelgta į abi auditorijas – laikraštį gimtąja kalba pasirinkusius skaityti lietuvius ir tik portugališkai mokėjusius skaityti jų palikuonis. Kadangi redaktoriaus lietuvių kalbos gebėjimai buvo riboti, jis priklausė nuo rašytojų ir recenzentų. Lietuvių kilmės redaktorių mirtys gerokai sumažino lietuvių kalbos vartojimą „O Sąjungietyje“.

Kartais leidinį parengti laiku būdavo nelengva. Šis procesas priklausė nuo žmonių, kurie rengė apžvalgas, leidimo maketą. Kadangi spaudos komandą sudarė savanoriai, turėję ir kitus darbus, kartais būdavo uždelsiama. Dėl Sąjungos narių – sudariusių didžiąją dalį „O Sąjungiečio“ skaitytojų – nuomonių skirtumų naujienlaiškis turėjo būti rašomas taip, kad atlieptų polemines problemas. Buvo privalu pateikti visas nuomones ir atspindėti bei suderinti skirtingas publikas.

Kaip leidinys buvo remiamas? Ar leidinys buvo publikuojamas redaktoriaus lėšomis?

Sąjunga padengdavo kopijavimo, popieriaus ir pašto išlaidas, tačiau kartais tai padarydavo ir kokia lietuviška kompanija arba draugo įmonė. Redaktorius Jonas, dizaineris Andrejus ir apžvalgininkai, kurių, priklausomai nuo laikotarpio, buvo tik keletas, dirbo savanoriškai.

Leidinys leistas keliais laikotarpiais: 1988–1993 m. ir nuo 2009 iki 2016 m. Gal žinote, kodėl leidinys nebuvo leidžiamas 1993–2009 m?

Nebuvo leidžiamas, rodos, dėl didelių spaudos parengimo kaštų, kuriuos lėmė tais metais Brazilijoje vyravusi hiperinfliacija. Štai „O Sąjungiečio“ Nr. 55 aptinkama tokia pastaba: „Tai priešpaskutinis kasmėnesinio naujienlaiškio leidimas. Įvykus kovo 28-osios rinkimams, bus įsteigta nauja taryba, spręsianti leidinio ateitį.“ Redaktorius klausia: „Ar išliks tęstinumas, ar keisis vardas, gairės, kryptis, turinys?“ Vėliau pridėjo: „Turime užtikrinti, kad bet koks pokytis išeitų į gerą. Tikslas – toliau tobulinti mūsų informavimo priemones. Todėl gerai, kad kandidatai yra dalyką apsibrėžę. Visa tam, kad veikla nenutrūktų.“ Leidinyje Nr. 58 – paskutiniajame minėtu laikotarpiu – „O Sąjungietis“ skelbia: „Dėl nenumatyto išlaidų padidėjimo nuo kito mėnesio leidinys bus siunčiamas tik nariams, sumokėjusiems kasmetinį socialinio indėlio mokestį.“ Tuo metu Brazilija patyrė ekonominę krizę. Toliau redaktorius nurodo kasmėnesinį infliacijos šuolį, pasiekusį 25 %, leidinio išlaidos kiltų nuo 19000 iki 218000 piniginių vienetų. Tai reiškė, kad kasmetinio asociacijos nario mokesčio (100000) nebūtų užtekę vieno numerio parengimui. Kitą mėnesį „O Sąjungietis“ jau nebebuvo leidžiamas. Pas skaitytojus „O Sąjungietis“ sugrįžo tik 2009 m., jau esant kompiuteriams, internetui ir elektroniniam paštui. Informacinis biuletenis kurį laiką leistas ir internete. Grįžimu labai džiaugtasi, kai kurie skaitytojai siuntė sveikinimus: „Jonai, sveikinu su biuletinu – labai graza pradza – Aciu.“

Galbūt redaktorius yra daugiau pasakojęs apie darbą „O Sąjungietyje“? Ar jam šis darbas patiko?

Taip, labai. Pagal profesiją Jonas buvo inžinierius, tačiau turėjo polinkį kurti. Pirmoje „O Sąjungietis“ leidimo fazėje jis piešdavo iliustracijas ir kurdavo kvietimų bei švenčių atvirukus. Taip pat jis rašė bei mėgėjiškai vaidino teatre. Jonas pasižymėjo tyrėjo dvasia – itin mėgo skaityti istorines knygas ir ilgai šnekučiuotis su įvairiais žmonėmis.

Pagal profesiją Jonas Jakatanvisky buvo inžinierius, 1965 m.

Prieš darbą „O Sąjungietyje“ kūrė naujienlaiškį kitai asociacijai, užsidariusiai 1962 metais. Be to, Jonas rašė ir Brazilijos lietuvių žurnalui „Mūsų Lietuva“. „O Sąjungiečio“ leidyba buvo būdas įjungti žmones į lietuvybės veiklą. Visi „O Sąjungiečio“ numeriai buvo parengti Jono. Kai kada jis negalėjo rašyti dėl sveikatos problemų, tačiau nors publikavimas būdavo atidėtas, naujienlaiškis vis tiek anksčiau ar vėliau pasirodydavo. Jonui išėjus, jo veiklos niekas neperėmė. Jonas žinojo, kad „O Sąjungiečio“ tiražas tokiai bendruomenei buvo per menkas, šia tema jis rašė: „Kiekviena upė prasideda nuo šaltinio“, „Darome, ką galime“. Vėliausiuoju laikotarpiu Jonas svarstė apie veiklos nutraukimą, nes tuo metu jautė auditoriją nebeįsitraukiant. Labiau nei bet kada anksčiau jis pajuto, kad lietuvių palikuonys pamiršta savo tapatybę. Tačiau viskas pradėjo keistis Lietuvai pradėjus siekti atkurti nepriklausomybę. Vėl atgimė pasididžiavimas lietuvybe – šitai

iliustruoja tai, kad jaunoji karta įsigyja Jono parašytas knygas apie lietuvių emigraciją į Braziliją.

Gal Jonas Jakatanvisky pasakodavo kokias nors su leidinio publikavimu susijusias įdomias, linksmas ar įsimintinas istorijas?

Jis tikrai turėjo ką papasakoti, o kad galėtų… Pabandykime šį tą atkurti iš „O Sąjungiečio“ numerių.

Prasidėjo precedento neturėję naujienų mainai tarp „O Sąjungietis“ ir Vilniuje įsikūrusios „Associação Alma Latina“ (liet. „Lotyniškos Sielos Asociacija“). „Tiek daug į Lietuvą persikėlusių Brazilų galės portugalų kalba sekti mūsų „Sąjungos“ ir visos bendruomenės įvykius.“ („O Sąjungietis“, 1990 balandis, Nr. 21, p. 120). Vis dėlto kitą mėnesį „Sąjungiečio“ siuntimas į Lietuvą buvo sustabdytas, kad būtų išvengta pavojingų valdžios interpretacijų, nes Sąjunga besąlygiškai rėmė politinius lietuvių judėjimus, pasiekusius kulminaciją nepriklausomybės atgavimo laikotarpiu („O Sąjungietis“, 1990 liepa, Nr. 23, p. 130).

„Sąjungietis“ taip pat teikė pagalbą bendruomenėms – pavyzdžiui, padėdavo surasti tolimus giminaičius. Įdomus atvejis aptinkamas 27-ajame „O Sąjungiečio“ numeryje: 50-ajame „Gimtojo krašto“ numeryje pavaizduotas žmogus, 1925–1926 m. ieškojęs į Braziliją atvykusių pusbrolių, su kuriais po karo buvo nutrūkę ryšiai. Vieną ieškomų žmonių pažinojęs „Sąjungiečio“ skaitytojas patarė parašyti „Associação Alma Latina“ ir paprašyti pagalbos išversti portugalų kalba parašytą laišką į lietuvių kalbą, kad giminaičiai galėtų jį perskaityti. Į šį prašymą buvo bemat atsiliepta. Šių susirašinėjimų metu sustiprėjo Lietuvos nepriklausomybės dvasia: „Parduotuvės tuščios, bet širdys – kupinos pasitikėjimo.“ („O Sąjungietis“, 1990 spalis, Nr. 27, p. 155).

Skirtingų kultūrų žmonių suartinimas. Ana Suzuki, japonų kilmės rašytoja, ištekėjusi už japonų imigranto Fukushima-Keno, sukūrė pirmą lietuvišką personažą brazilų literatūroje. Pora pirmą kartą susitiko knygos pristatymo renginyje. Vėliau, gavusi pirmąjį „O Sąjungietį“, Suzuki sužinojo apie Sąjungos veiklą ir rašė: „Penktojo numerio redakcinis straipsnis mane ypač sujaudino. Puiku žinoti apie „Sąjungos“ veiklą. Taip puiku, jog nusprendžiau naujųjų metų išvakares praleisti su jumis, kad asmeniškai susipažinčiau su visais leidinyje paminėtais žmonėmis.“

Įdomu patyrinėti redakcijos paštą. Viename numeryje skaitytoja skundžiasi:

„Šriftas per smulkus, skaitydamas privalau dėvėti akinius.“ „Sąjungiečio“ atsakymas: „Šrifto sumažinimas – labiausiai įpirktinas būdas skleisti naujienas ir informaciją apie įvykius.“ Jonas minėjo, kad „nedaug gali būti pateikta keturiuose rašomąja mašinėle surinktuose puslapiuose“. Sumažindamas šriftą, „O Sąjungietis“ „atspausdindavo šešių puslapių apimčiai prilygstančios medžiagos, tuo pat metu sumažindamas pašto išlaidas.“ Redaktorius prašė skaitytojų būti kantrius: laikas viską pataiso. „Kodėl nepaprašius savo žmonos ar vaikų paskaityti balsu? Bendri skaitymai kartais suveikia. Bandykite, eksperimentuokite, išsiskirkite…“ („O Sąjungietis“, 1992, rugsėjis, Nr. 50, p. 290).

Three issues of O Sajungietis*, from left to right: n 01, August/1988; n.59, February/2009; and n. 156, September/2016.*

Kaip keitėsi „O Sąjungietis“, matyti iš šių numerių.

Verta paminėti recenzentų neaptiktas redaktoriaus klaidas. Palikęs klaidų, kitame leidinio numeryje Jonas paskelbdavo rašytinius ar sakytinius priekaištus, gautus asmeniškai ar telefonu, klaidas ištaisydavo ir atsiprašydavo keistu, humoristiniu būdu. Pavyzdžiui, 18-ajame numeryje redaktorius, buvęs pirmuoju tarybos sekretoriumi, nurodo pakeitęs vieno iš Sąjungos direktorių padėtį: „Pirmojo sekretoriaus kreipimasis į antrąjį „iždininkas“ skamba tartum pokštas.“ 58-ojo numerio antraštė: „Suklydome… t. y. suklydau aš!“ Tekstas prasideda taip: „Jei nebūtų klaidų, nebūtų ir žodžio „taisymas.“ Dėl šios priežasties jums rašantis neišmanėlis pataisys narių sąrašą <…>“. Toliau redaktorius pateikia teisingą informaciją.

Nors Jonas Lietuvoje nėra buvęs, apie savo šalį jis nusimanė ne mažiau nei

daugelis joje gyvenančių. Jį domino visa, kas buvo susiję su Lietuva.

Šeimos archyvo nuotr.

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS